

**ВІДГУК НА СТАТТЮ В.М. КАМПА
«ЧИ ПОТРІБНА БУЛА КОНСТИТУЦІЙНА ДЕМОКРАТІЯ
ДЛЯ СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО ЗОРІЄНТОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ
В УКРАЇНІ у 1994—2004 роках (критичні роздуми)»¹**

*Страшно впасти у кайдани,
Умирать в неволі,
А ще гірше – спати, спати,
І спати на волі...*

Тарас Шевченко

Сучасні умови соціально-економічного розвитку в світі є відображенням кризового стану держави як інституту соціальної держави, тому міждисциплінарний науковий підхід з різними ідеями щодо участі громадянського суспільства у розв'язанні проблем є актуальним не лише для України, але й для інших країн.

Ще у 2017 р. у Швейцарському Давосі на Всесвітньому Економічному Форумі з огляду на зростання відчуження еліт від суспільства та втрати довіри до інститутів влади був висунутий лозунг «Відповідальне лідерство» як одна з головних і складних проблем у діловому світі, вирішення якої допоможе державі побудувати відносини із суспільством на основі довіри, прозорості, відповідальності і відкритості інформації.

Стаття В. Кампа, не зважаючи на досліджуваний період (1994—2004), коли була створена модель економічного розвитку, наслідки якої відчуваються ще й досі, є актуальною й для сьогодення. Чому? Тому що наша держава Україна, маючи вже 28 років незалежності, лише створюється. Тобто відбуваються процеси державотворення, а для історичного періоду розвитку України як держави такий термін — це лише мить. Разом з тим, для людини як центрального суб'єкта державотворення цей час — майже третина її життя. Тому досліджуваний у статті десятилітній період важливий як для державотворення, так і для кожного з нас.

Наприкінці ХХ ст. українські науковці зазначали, що «через брак легітимної, загально визнаної концепції державотворення поступово зросло значення суто матеріальних і прагматичних вимірів у функціонуванні держави. Можна говорити навіть про рефлексивний, безініціативний характер сучасного державотворення в Україні. Ясна річ, що за такої ситуації, коли відсутня чи не найважливіша ком-

¹ Кампо В.М. Чи потрібна була конституційна демократія для становлення соціально зорієнтованої ринкової економіки в Україні у 1994—2004 роках? (критичні роздуми з приводу однієї статті). *Економіка та право*. 2018. № 3 (51). С. 101—117. <http://doi.org/10.15407/econlaw.2018.03.101>

понента стратегії ринкових реформ, а саме — відповідний соціально-психологічний клімат, сформований певними культурними традиціями, цілком імовірною стає реставрація вчорашніх світоглядних орієнтацій або експансія сильних, розроблених ідеологій, і насамперед — євразійської ідеології¹. Йдеться про намагання створити авторитарну владу «під себе». В автократії державний сектор скоріш за все використовується для задоволення інтересів владних структур, для посилення могутності країни тощо. На противагу автократії, демократія сприяє загальній економічній ефективності й здатна створити економічні інститути, які сприяють економічному динамізму.

Утілюючи азійську модель державотворення в Україні, влада дала поштовх для розвитку олігархічно-кланових структур, остаточно підірвавши довіру суспільства до себе.

Пріоритетним у процесі державотворення має стати адаптація правового закону до соціально-економічних потреб суспільства. Якщо значна частина населення країни вимушена жити поза законом, тобто у тіньовій економіці, то немає сенсу в такому законі.

В. Кампо розглядає у статті історичні події Новітньої історії державотворення в Україні, орієнтуючись на загальнолюдські цінності, досліджує динаміку складних політичних та економічних процесів, дає власну оцінку їхній взаємозалежності в умовах досліджуваних подій. Історія пишеться людьми, тому вона носить суб'єктивний характер і залежить від знань, компетентностей та професійності того, хто її пише. В. Кампо, на мою думку, високопрофесійна, небайдужа і щира людина, він був безпосереднім учасником і свідком досліджуваних подій та процесів. Отже, до міркувань, висловлених В. Кампом у статті, варто не лише прислуховуватись, але й критично осмислюючи, використовувати у своїх наукових і практичних дослідженнях, у житті.

Предметом дослідження у статті є «конституційна демократія, яка покликана відігравати надзвичайно важливу роль у розвитку соціально зорієнтованої економіки» [с. 103]. Мені як економісту імпонує такий підхід, тому я й висловлюю свої думки з цього приводу.

² Українська державність у ХХ столітті. Історико-політологічний аналіз. Кер. авт. кол. О. Дергачов. Київ. Політ. думка, 1996. 448 с.

Говорячи про соціально зорієнтовану економіку, треба визначити це поняття. Академік НАН України А.А. Чухно зазначав, що соціальна орієнтація економіки — це коли «...панівною стає соціальна сфера, нематеріальне виробництво, що зумовлює накопичення виробничого досвіду людей, їхнього освітнього потенціалу, досягнення науково-технічної думки, мистецтва і культури»³. Іншими словами, це спрямованість не лише на підвищення якості життя людини, але й на гарантування соціальної безпеки з боку держави, на партнерські відносини між державою, бізнесом і громадянським суспільством.

У моєму розумінні конституційна демократія — це, перш за все, дотримання прав, обов'язків і свобод відповідно до Конституції України. Тобто це така інституція, яка є «правилами гри» для державної влади, суспільства і підприємництва, що викладені в Основному Законі, де прописані «питання конституційної демократії: питання приватної власності, економічної багатоманітності та конкуренції» [с. 103].

Отже, здавалося, що може бути легше, ніж виконувати ці правила й будувати соціально зорієнтовану економіку. Життя показало, що не все так просто. Владні структури, а не підприємці почали порушувати ці правила, ухвалену ними ж Конституцію України в 1996 р. Що вивело на політичну арену опозиційні сили у 2004 р. і дало поштовх для зміни форми державного правління з президентсько-парламентської до парламентсько-президентської, це й було закріплене конституційною реформою.

Автор зазначає, що «ця «конституційна афера» повторювалася чотири рази і ... всі спроби запровадження конституційної демократії лише частково увінчались успіхами» [с. 102]. Тому я повністю підтримую В. Кампа і вважаю, що ця проблема потребує комплексного, системного міждисциплінарного науково-практичного дослідження.

Високої позитивної оцінки заслуговує використання автором методології критичного реалізму у дослідженні ролі конституційної демократії у становленні соціально зорієнто-

³ Чухно А. Твори у 3-х т. Т. 3 : Становлення еволюційної парадигми економічної теорії. КНУ ім. Т. Шевченка. Наук.-досл. фін. ін-т при Мін.фін. України. 2007. С. 206.

ваної економіки в Україні. Це дало можливість детальніше розкрити синергію конституційної демократії та соціально зорієнтованої економіки. На жаль, небагато авторів використовують у своїх дослідженнях такий метод.

В. Кампо, роблячи висновок про нігілізм конституційної демократії в Україні, зауважує, що «політична опозиція, як це часто буває в Україні, чекає, коли хтось за неї виконає її роботу» [с. 107], з чим я повністю погоджуюсь, додаючи, що й наше громадянське суспільство, завдяки якому й відбуваються зміни у державотворенні України, так само не доводить справу до кінця, дбаючи лише про контроль над процесом, а не за результатом. Що врешті й призводило до поразки громадянського суспільства перед тими, хто користувався їхніми завоюваннями на Майдані. Тому не здатна контролювати державну владу не лише опозиція, але й громадянське суспільство. Причинами цього є небажання доводити

справу до кінця, а також правовий нігілізм. Як влучно зауважує В. Кампо, конституційна демократія підмінюється правовим авторитаризмом, чому якраз і сприяв правовий нігілізм суспільства. А корупція і непрофесіоналізм чиновників при владі сприяє недовірі суспільства до держави.

На жаль, формула Л. Кучми «скажіть, яку економіку ви хочете, таку я вам і побудую» використовувалась усіма іншими Президентами України. Але масштабування ця формула набула на останніх виборах Президента: «що ви хочете, то я вам і зроблю». Такий економіко-правовий нігілізм є ознакою сучасності, і не лише в Україні.

*І.І. МАЗУР,
д-р екон. наук, проф., завідувачка кафедри
підприємництва Економічного факультету
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
© orcid.org/ 0000-0002-2441-8001*